

Sankt Nicolai kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Åsa Eriksson Green 2018-06-29

Omslagsbild: Flygbild över Simrishamns centrala delar med kyrkan vid torget. Fotot taget från söder. Lunds stift, 2015.

Sankt Nicolai kyrka

Simrishamns pastorat, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads, Färs och Österlens kontrakt, Lunds stift, Simrishamns socken, Simrishamn 2:33, Simrishamns kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Simrishamn ligger vid kusten strax söder om Tommarpsåns utlopp i Östersjön. Det rika sillfisket under medeltiden gjorde att en mängd fiskelägen av tillfällig karaktär bildades längs med den skånska kusten. Simrishamn är ett av dessa som med tiden permanentades. Fiskeläget kallades Svimaros (myningen vid den långsamt flytande ån) och finns omnämnt redan 1123. I ett privilegiebrev från Kung Valdemar I år 1161 anges kapellet i fiskeläget Simrishamn som annekterat till Premonstratenserklostret i Tumatorp (dagens Östra Tommarp). År 1368 omnämns staden Simrishamn för första gången i skrift.

Simrishamns centrum utgår från det medeltida stadsnätet med små, smala gator och oregelbundna kvarter. Det stora torget mitt i staden har vuxit fram där

vägarna från Tommarp och Simris ursprungligen gick samman och bildade en väg ner till hamnen. Torget har efter arkeologiska utgrävningar daterats till 1300-tal. Idag kantas torget av kyrka, rådhus och blandad bebyggelse från framförallt 1800-talet. Stadskyrkan i Simrishamn helgades åt S:t Nicolaus som enligt katolsk sed var skyddshelgon åt fiskare och sjömän. Kyrkan ligger centralt placerad i den medeltida bykärnan. Kyrkogårdens om omger kyrkan användes som begravningsplats fram till 1832. Vid en arkeologisk undersökning 1987 återfanns 19 gravar utanför den norra kyrkogårdsmuren. Gravarna bedömdes vara från tidig- eller högmedeltid. Idag omges kyrkan av en kyrkotomt av parkkaraktär.

Hansan etablerade sig tidigt i Simrishamn och det tyska inflytandet var så stort att staden under flera hundra år var tvåspråkig. Hansan uppförde under 1400-talet ett så kallat Lübeckerkapell i staden, bara ett stenkast från S:t Nicolai kyrka. Enligt Johannes Meyers karta över Simrishamn från 1650-talet fanns då fyra kyrkobyggnader i staden. Utöver de redan nämnda fanns i stadens sydöstra hörn en S:t Jörgenanläggning som angavs vara ödelagd och i stadens nordöstra hörn fanns ett Trefaldighetskapell. De två sistnämnda har inte lokaliserats arkeologiskt. Lübeckerkapellet förföll i och med Hansans tillbakagång under 1600-talet. Sten från kapellet användes slutligen som fyllnadsmassor i hamnen.

S:t Nicolai kyrka var ett tydligt landmärke för sjöfarten, i synnerhet efter att tornet byggdes på 1500-talet. Under medeltiden, med en tillfällig tillbakagång under 1600-talet, utvecklades Simrishamn till centralort på Österlen tack vare att sjöfarten och handeln med bland annat spannmål växte.

Kyrkobyggnad

S:t Nicolai kyrka började byggas under 1100-talet och motsvarade då ungefär de östra delarna av det som idag utgör kyrkans kor. Koret, som än idag är intakt men delvis ombyggt, är murat i sandsten på en sockel av kalksten med rakt avslut i öster. Fasaderna var dekorerade med halvkolonner i kalksten vilka delade in fasaden i fält. När kyrkan år 1161 annekterades av Premonstratenserklostret i Thumatorp inleddes en ombyggnad enligt klostrets byggnadsideal. Detta är också det tillfälle då S:t Nicolai kyrka omnämns för första gången. I kyrkans östra gavel togs tre korfönster upp och en del av fasaddekorationerna i form av halvkolonner revs ner, och på södra fasaden ersattes de med ett vigvattenkärl. På södra fasaden murades också en rundbågig portal och små rundbågiga fönsteröppningar med omfattningar av bearbetad kalksten. Vid samma tid lades grundstenar till ett smalt långhus väster om den befintliga kyrkan. Av någon anledning ändrades planerna och tidigt på 1200-talet stod istället ett bredare långhus färdigt. Långhuset mura-

S:t Nicolai kyrka med koret i förgrunden. Koret är den äldsta delen av byggnaden, därefter kommer långhus och vapenhus och till slut tornet.

des med sockel och hörnkedjor av kalksten, likt det äldre koret. I övrigt murades fasaderna med mångfärgad, bearbetad sandsten. Rundbågiga syd- och norrportar murades och fick bearbetade omfattningar av kalksten. Två små rundbågsfönster togs upp i norra väggen. I västgaveln gjordes två breda, rundbågiga öppningar i bottenvåningen, vilka kan ha varit avsedda för att ansluta långhuset till ett västtorn. Liknande konstruktion finns bl.a. i Östra Ingelstad och i Farstorp. Det blev dock inget torn och de två breda öppningarna murades igen. Den västra gaveln fick istället en rundbågig fönsteröppning och två rundbågiga blinderingar. Inne i kyrkans långhus ska det i det sydöstra hörnet ha funnits ett altare helgat till S:t Nicolai och i det nordöstra hörnet ett Maria-altare.

Kyrkan välvdes med kryssribbvalv under 1400-talets senare del och sannolikt höjdes korets murar vid samma tillfälle. De ursprungliga romanska fönstren i kor och långhus hamnade ovanför valvkonstruktionerna varför de murades igen och nya, större fönster bröts upp i murverket. Under samma tidsperiod byggdes vapenhuset vid långhusets södra portal. Vapenhuset fick också små, rundbågiga fönster och en svagt spetsbågig portal kring porten. Kring år 1500 uppfördes västtornet av tuktad sandsten med tinnade gavelrösten, utan förbindelse med långhuset.

År 1540 avvecklades premonstratenserklostret i Thumatorp som en direkt följd av reformationen och det flerhundraåriga samhörandet med S:t Nicolai kyrka upphörde. I S:t Nicolai, i likhet med många andra kyrkor, fick reformationen följden att helgonaltare revs och helgonbilder avlägsnades från kyrkan. Även högaltarets medeltida bildskåp försvann.

Tornets konstruktion var tidigt ett problem. 1599 gjordes nya bjälklag och klockbockarna reparerades. Ytterligare reparationer genomfördes under 1600-talet. Korets östra gavel rasade under 1600- eller 1700-talet och murades upp slarvigt med en blandning av sand- och kalksten. De två strävpelare som stöttar långhusets norra mur, samt strävpelaren i tornets nordvästra hörn, finns med på en karta från 1674. Strävpelaren vid tornets sydvästra hörn bör ha tillkommit efter detta år eftersom den inte finns med på kartan. Förstärkningar av tornets murar har fortsatt även under 1900-talet. När korets gavelröste försågs med tinnar är inte känt.

Under 1600-talet fick kyrkan en altaruppsats och altarring med knäfall, predikstol och bänkinredning med tillsynes samma kvartersindelning som idag. Dopfunten som 1699 flyttats till det nordöstra hörnet av långhuset försågs med baldakin och lock. År 1707 byggdes en orgelläktare i långhusets västra del och den första orgeln installerades. Den kom att ersättas med en ny redan 1778. Vid ungefär samma tid lades golven i vapenhuset och dåvarande sakristian om med kalkstenshällar.

När Brunius skriver om S:t Nicolai i sin skånska konsthistoria vid mitten av 1800-talet beskriver han portalomfattningen till långhusets södra ingång, i vapenhuset. Enligt beskrivningen hade portalen kolonner. På Brunius ritningar finns också en strävpelare i vapenhusets sydvästra hörn återgiven. Portalen byggdes om strax efter Brunius besök och när den togs fram igen 1960 fanns inte kolonnerna kvar. Den beskrivna strävpelaren revs sannolikt snart efter och finns inte med på några fotografier.

På 1860-talet slätputsades kyrkan med cementbruk och målades vit. På långhus och kor ritsades putsen för att efterlikna kvadrar. Fönsteröppningarna förstörades och nya fönsterbågar av gjutjärn med blyinfattat och delvis färgat glas sattes in. Fönstren i koret fick en svagt spetsbågig form. På korets södra mur sattes ett rundbågigt fönster igen i det yttre murlivet medan nischen behölls invändigt.

Kyrkan putsades under 1800-talet. När putsen successivt togs ner under 1950-talet kom flera intressanta byggnadsarkeologiska spår i dagen. Bilden visar kyrkans norra fasad med medeltida igenmurad norrport med kalkstensomfattning, samt ett äldre högt placerat spetsbågigt fönster med tegelomfattning.

Under 1800-talets tre sista decennier genomgick kyrkan flera förändringar interiört: bänkinredningen byttes ut men kvartersindelningen behölls, en ny orgelläktare byggdes i väster, ett skrank uppfördes bakom altaruppsatsen så att sakristian kunde inrymmas där och gjutjärnskaaminer installerades för uppvärmning av kyrkorummets. För att dölja murstockarna till kaminerna murades triumfbågen på i riktning mot långhuset och gavs en nygotisk form och kyrkans inredning målades. År 1891 installerades en ny orgel. Redan under 1920-talet togs kaminerna bort och ett modernare värmesystem med elradiatorer installerades.

Långhusets östra gavelröste byggdes om med gult tegel 1902. I gaveln gjordes en korsformad blindering med trappstegsformad inramning.

Under 1930-talet ersattes det understrukna tegeltaket på kyrkan med ett enkupigt tegeltak lagt på underbrädning, papp och läkt.

Cementputsens knäckades successivt ner från kyrkans fasader under 1950-talet, efter att under lång tid ha varit ett problem och krävt många lagningar. I koret togs en romansk fönsteröppning, som varit igensatt i yttre murliv, upp och De tre korfönstren återfick sina rundbågiga omfattningar och skränade smygar i den yttre muren. På kyrkotomten placerades skulpturerna *Systrarna* och *Musicerande ängel* av Carl Milles.

År 1964 genomfördes både en inre och yttre renovering av kyrkan under ledning av arkitekt Birger Larsson vid Kommunernas konsultbyrå. Tornets bottenvåning inreddes och sammankopplades med långhuset genom att de medeltida rundbågiga muröppningarna mellan långhuset och tornet öppnades upp och försågs med pardörrar med ekbeklädnad. Ett förrum inreddes i tornets bottenvåning och för att förse utrymmet med dagsljus togs en fönsteröppning upp i den norra muren. Nya torntrappor byggdes från bottenvåningen till tredje våningen. Här togs en igenmurad öppning till långhusvinden upp.

Gjutjärnsfönstren ersattes i hela kyrkan med kopplade träfönster med mitt- och tvärpost. Två av gjutjärnsfönstren finns bevarade i tornets tredje våning. Både tornets och vapenhusets entréer fick nya ytterportar i ek. För att frilägga den medeltida portalen mellan vapenhuset och långhuset fick vapenhuset ett nytt innertak av brädor på ett synligt bjälklag på en högre höjd än det gamla. Portalen lades och nya kolonner i kalksten höggs då de gamla tagits bort. En ny dörr sattes in. Golven i kyrkorummet lades om och gravhällar omplacerades, några sattes upp på väggarna i vapenhuset. I kyrkorummet kompletterades golven med plattor av komstad-kalksten. I koret revs altarbordet och skranket mot sakristian. Ett nytt altare murades upp något längre västerut och en sakristia inreddes återigen bakom altaret. Det är inte känt om resterna av det medeltida altaret ingår i det nyuppmurade altaret. I långhuset hittades spår av polykromt måleri på, och i anslutning till, valvbågarna.

Orgelläktaren sänktes och förminskades. En ny läktartrappa byggdes i kyrkorummets nordvästra hörn för att frigöra yta i anslutning till de nyupptagna muröppningarna till tornet. En ny mekanisk orgel med furufasad installerades. Bänkinredningen i kyrkan decimerades, framförallt under läktaren, och byggdes om i ryggpartierna. Bänkarna kortades även mot yttermurarna för att ge utrymme åt nya radiatorer. Altarringen och bänkinredningen målades i två grå kulörer. Altaruppsatsen återfick däremot sin originalfärgsättning av konservator.

År 2004–2005 genomfördes en inre renovering under ledning av Ponnert arkitekter AB. De två främre bänkraderna i samtliga kvarter togs bort och ersattes med lösa stolar. Golven kompletterades med kalksten. Väster om det mittersta bänkkvarteret anordnades en sittplats, möblerad med samma sorts stolar, kring en ljusbärare. Tornets bottenvåning byggdes om igen och alla 1960-talets tillägg togs bort. Nya väggar murades av tegel och inreddes med bl.a. RWC och utrymme för vaktmästare. Golven i tornet lades om brungrå klinker. Trappan till ytterporten togs bort och dörrbladen förlängdes. Även tornets andra våningsplan byggdes om och inreddes med wc och förvaring samt ny trappa till tredje våningen. Ett

När Premonstratenserklostret annekterade kyrkan år 1161 började man bygga om den efter klostrets ideal, bland annat tillkom kalkstensportalen i korets sydvägg (bilden till vänster) vid detta tillfälle. En del äldre dekorativa stendetaljer revs vid samma tillfälle, till exempel pilastrar likt den på bilden till höger.

nytt bjälklag byggdes för att åstadkomma lägre takhöjd. I den södra av långhusets öppningar mot tornets bottenvåning byggdes en glasmonter med säkerhetsglas och belysning för visning av föremål.

Exteriör

Kyrkan består av ett tvåskeppigt, rektangulärt långhus med ett rakavslutat kor i öster. I söder finns ett vapenhus och i väster ett kvadratisk, smalt västtorn vars övre våning rider på långhusets västra gavel. Två kraftiga, utkragande strävpelare finns på långhusets norra sida, samt i tornets västra hörnor. Kyrkan är huvudsakligen uppbyggd av huggen och tuktad sandsten och kalksten i relativt jämna förband. En skråkantad sockel, huvudsakligen i kalksten, löper kring långhus och kor. På dessa två byggnadskroppar är hörnkedjorna huggna och murade i jämna skift med likadan sten. Sekundära muröppningar är delvis murade med tegel. Vapenhuset är murat i munkförband av rött stortegel på en stensockel. Gavelröstet är tinnat och gavelpartiet dekorerat med slätputsade, spetsbågiga blinderingar. I den mittersta blinderingen sitter ett solur av kalksten. Vapenhusets västra mursida

avslutas av ett kalkstenslistverk och den östra sidan av ett listverk av två utkragande tegelskift.

Långhusets östra gavelröste är murat av gult tegel och tunt putsat. På samma fasad, på hög höjd på ömse sidor om koret, finns två spetsbågiga murnischer som murats igen i inre murliv. På långhusets norra sida finns en väl synlig, igenmurad port med en rundbågig omfattning av huggen kalksten. Här syns också konturen av en igenmurad, spetsbågig fönsteröppning. På långhusets västra fasad, på ömse sidor om tornet syns spår efter en tidigare takkonstruktion i trä. I korets fasad finns delar av ursprungliga, dekorativt huggna halvkolonner och en senare tillkommen vigvattenskål. Koret är senare påbyggt med ett listverk av tegel. Tornet är inte murat med samma tydliga hörnedjor som övriga kyrkan. I de övre våningarna förstärks konstruktionen av flera dragband och ankarjärn. Vapenhuset, tornet och koret har tinnade gavlar.

Kyrkan har tre ingångar vilka alla vetter åt söder; en i tornet, en via vapenhuset och en prästingång i koret. Portalen i tornet är murad i tegel med ett grunt språng i vilket två kraftiga trädörrar med snedställd panel är placerade. Ingången till vapenhuset har en svagt spetsbågig tegelmurad omfattning i två språng och den övre valvbågen markeras av ett koppskift. Ingången är asymmetriskt placerad. Dörrsmygen är putsad. Pardörrarna är brunmålade fyllningsdörrar av trä. Prästingången i koret ryms i en rundbågig portal av huggen kalksten med utskjutande vederlagsstenar, tympanonfält, profilhuggna konsoler och karmar av sten. Dörren är klädd med spontad och profilerad panel i ett rombmönster.

På vardera av korets långsidor finns en stor, spetsbågig fönsteröppning. På södra fasaden är omfattningen synbart tegelmurad, och här finns även en liten, romansk fönsteröppning med omfattning av huggen sten. I korets östra gavel finns en trefönstergrupp med likadana rundbågiga fönsteromfattningar av huggen sten. Långhusets fönsteröppningar är stickbågiga med omfattningar av putsat tegel. På långhusets västra fasad finns, norr om tornet, en relativt smal, högrest och rundbågig fönsteröppning. På motsvarande sida, söder om tornet, finns en spetsbågig fönsteröppning som satts igen i inre murliv. Samtliga fönsterbågar är av brunmålat trä med småspröjsade glas och solbänkarna är av kalksten.

I tornets bottenvåning finns mot norr en liten, rektangulär, sentida fönsteröppning. Ursprungliga muröppningar för ljudluckor finns i tornets övre del. I gavelröset sitter en svart urtavla med förgyllda siffror och visare, och högst upp i röset finns en omarkerad, cirkelformad blindering. I den södra fasaden finns en

svagt spetsbågig öppning öster om urtavlan som fungerar som ljudlucka åt den

Utblick över kyrkorummet från läktarens norra del. Kyrkorummet karaktäriseras till stor del av den medeltida byggnadsstommen i kombination med tillägg från reformationstiden och 1800-talet, däribland påbyggnaden på triumfbågen och bänkinredningen. Under 1900-talet har bänkinredningen på tidstypiskt sätt decimerats och ersatts med flyttbara stolar.

lilla klockan. Samtliga tak är sadeltak lagda med rött, enkupigt lertegel.

Interiör

Huvudingången i söder leder in till vapenhuset. Längs långsidorna finns murade sittbänkar täckta med kalkstensskivor. På de slätputsade och vitkalkade väggarna sitter gravhällar och en Series pastorum. Golvet täcks av kalkstensplattor i olika grå och gråröda kulörer. Taket är av obehandlade brädor på ett synligt bjälklag. Den norra väggen upptas till största delen av långhusets ursprungliga rundbågiga sydportal, med två språng, murad i kalksten, sandsten och tegel. Hela portalen är putsad med en ljus slamning. Portalen har en rektangulär omfattning som skjuter ut från långhusväggen. På ömse sidor om dörren sitter huggna kolonner med dekorativt men enkelt huggna baser och kapital. Ovan dörröppningen är ett tympanonfält som vilar på profilerade stenkonsoler. Dörren är en rakt avslutad pardörr med dörrblad klädda med stående ekpanel.

Kyrkorummet är indelat i två skepp med sex ribbvalv som bärs upp av två åtta-sidiga mittpelare och tresprångiga pilastrar i ytterväggarna. Valven är murade av

enstens stortegel och är slätputsade och vitkalkade, liksom väggarna i hela kyrkan. I öster har triumfbågen förstärkts med en påbyggnad i medeltidsinspirerad nystil; med tinnad gavel dekorerad med utanpåliggande kors i putsen. Den medeltida triumfbågen öster om denna är rundbågig och slätputsad med vederlag som markeras av profilerad, mörkgrå kalksten. Norr om triumfbågen står kyrkans medeltida dopfont med lock och baldakin. På östra väggen hänger ett krucifix och i hörnet är en polykromt bemålad gravhäll inmurad i väggen. Golven är lagda med kalkstensplattor och gravhällar. Bänkkvarteren har trägolv. Det finns fyra slutna bänkkvarter i grå och beige kulör; ett kvarter är långsmalt och löper längs norra långhusväggen, ett brett kvarter omger båda valvpelarna i långhusets mitt och mot södra långhusväggen finns ett kvarter öster, och ett väster, om entrén. I långhusets västra del finns en orgelläktare som löper i hela långhusets bredd. Den är förankrad i kyrkans yttermurar och vilar även på två träpelare. Läktarbarriären är en ramverkskonstruktion med helgonmålningar på fyllningarna, vilka skiljs åt av pilastrar. Barriären är huvudsakligen målad i grå kulör med accentfärger i rött, blått och guld.

Koret har samma golvnivå som långhuset. Det avlånga koret har ribbvalv i tre travéer. Altaruppsättningen, bestående av altaruppsats på blockaltare och altarring, bildar avskärmning till sakristian. Predikstolen är placerad direkt söder om triumfbågen och nås via en gång som går igenom muren till koret.

Tornet har fyra våningsplan, undantaget bottenvåningen. De nedre bjälklagen i tornet är huvudsakligen av fur, medan de övre i huvudsak är av ek. Luckor och fönster är genomgående ålderdomliga. Andra våningen är inredd som körrum med wc och förvaring. Den tredje våningen är oinredd med en konstruktion av stående furustolpar mitt i rummet, där också torntrappan är belägen. Muren mot långhuset är putsad, vid ca 3 meters höjd är murverket indraget så att en hylla skapas i muren i övergången till gavelröset. En smal, rundbågig, tegelmurad ingång till långhusvinden finns här. Öppningen har en tvåspråkig inre valvbåge och i yttre murliv en spetsbågig omfattning. Öppningen är sannolikt ursprunglig men igenmurad och återöppnad när tornet och långhusvinden anslöts. I övrigt är de murade väggarna oputsade. Här förvaras en del av kyrkans äldre inventarier, bl.a. ett par av de äldre gjutjärnsfönstren. En mellanvåning med låg takhöjd och ett litet rum med brädväggar leder vidare till klockvåningen som är öppen upp till tornnocken. Här vilar takbjälklaget på murkrönen, konstruktionen är delvis förstärkt längs ytterväggarna. Klockbocken, som bär två klockor, har delar av både fur och ek. Överallt är rikligt med ristningar och klotter samt spår av äldre hantverksbearbetning. Väggen åt öster är putsad och visar spår av äldre blinderingar i

långhusgaveln, även här finns en mängd klotter. Ovan klockvåningen finns ett vilplan där urverksrummet är placerat.

Bilden till vänster visar dörren till den tunnvalvda gång som leder genom muren från koret till predikstolen i långhuset. Till höger visas högaltaret, så som det sett ut sedan 1964, när ett nytt altarbord murades upp och altarusställningen återfick sin ursprungliga färgsättning efter ett konservatorsarbete.

Via öppningen i tornets tredje våning når man långhusvinden. Här är samtliga murar oputsade, undantaget gaveln åt väster vilken murades om 1902. Det finns inga spår puts på väggarna ovan valven. I östra delen av långhusvinden finns en öppning till korvinden. Kyrkans taklag består över långhus, kor och i tornet av kryssförsträvade takstolar, huvudsakligen av ek. Över långhuset har några av takstolarna spår av äldre urtag vilket vittnar om att delarna återanvänts från en äldre konstruktion.

Inredning och inventarier

Altare

Altarbordet är ett blockaltare med en altarskiva av hyvlad kalksten. Altarbordet murades upp 1964 i samband med den inre renovering som leddes av arkitekt

Birger Larsson vid Kommunernas konsultbyrå. Det är möjligt att delar av altaret utgörs av kyrkans medeltida dito.

Altaruppsats

Altaruppsatsen tillverkades på 1610-talet men ska ha blivit kompletterad med flera av skulpturerna samt nuvarande fot år 1728. Uppsatsen är tillverkad i ek och utgörs av två våningar som vilar på en predella. Predellan har ett centralt textfält omgivet av kolonner, änglar och snidade voluter. Huvudmotivet som föreställer nattvarden omges av kolonner och skulpturer av två av evangelisterna samt snidad akantusornamentik. Ett rikt profilerat listverk bär upp den övre våningen vilken domineras av ett mittfält med ett krucifix, omgivet av pilastrar och skulpturer. Uppsatsen avslutas upptill av en rundbåge på vilken vilar två putti på var sida om lammet med korsfanan. Det halvmåneformade fältet inom rundbågen är rikligt dekorerat med förgyllda träsniderier kring ett textfält. Uppsatsen är marmorerad i grå kulörer med en del mörkare marmorerade ytor och detaljer i rött, blått, grönt och förgyllning.

Altarring

Altarringen är hästskeformad med svarvade, halva balusterdockor och troligtvis tillkommen vid 1878–79 års renovering, som genomfördes under ledning av arkitekt A.H. Sjöström i Lund. Knäfall och överliggare är klädda i blått skinn. Balusterdockorna är huvudsakligen målade i grå kulör med detaljer i blått.

Predikstol

Predikstolen, sannolikt tillverkad 1626 av bildhuggaren Claus Clausen, är placerad söder om triumfbågen och nås via en tunnvalvd gång genom muren mellan långhuset och koret. På korsidan är gången försedd med en dekorativt utformad dörr. Dörren har tre fyllningar med Grisaille-målningar och kröns av ett listverk med textfält samt en kartusch omgiven av spiror. Dörrpartiet är målat i blå, gröna och röda kulörer med förgyllda detaljer. Den väggfasta predikstolen är snidad i trä. Den i plan åttasidiga korgen har sex synliga sidor, och vilar på en skulptural fot förställande Mose med lagtavlorna. Var sida av korgen rymmer ett bildfält med snidade porträtt av apostlar. Under varje bildfält finns textfält med skrift på latin. Bildfälten skiljs åt av likaledes snidade hermpilastrar vilka bär predikstolens upptill avslutande listverk. I listverket runt predikstolens överdel löper ännu ett textfält med text på latin.

Ovanpå predikstolen står en putto med lie och timglas samt ett bokstöd. En tillhörande åttakantig baldakin med en förgylld duva av trä utgör ljudtak till predikstolen. Baldakinens undersida är dekorationsmålade med motiv av en stjärnhim-

mel. Sidorna är dekorerade med festonger och ovanför ett listverk kröns baldakinen av kartuscher. Predikstolen med baldakin är målad i blå, röda och gröna kulörer med inslag av förgyllningar. Textfälten är i grunden svarta. Foten som kor-

Predikstolen med fot och baldakin är tillverkad i trä år 1626. Dopfunten, på bilden till höger, är tillverkad på Gotland under tidigt 1200-tal. År 1726 tillkom locket och baldakinen.

gen vilar på är marmorerad i grå kulörer med inslag av förgyllning.

Dopfunten

Dopfunten är tros vara tillverkad i kalksten vid tidigt 1200-tal, sannolikt på Gotland. Cuppan är cylindrisk med skråkantad undersida och uttömningshål. En rundstav markerar mötet mellan skaftet och cuppan. Skaftet är cylindriskt och vilar på en rund fot med en rund, uppåt avsmalnande fot. År 1726 tillkom en baldakin och vid ungefär samma tid tillkom ett dopfuntslock, båda tillverkade av trä. Locket är runt med två smidda järnhandtag. Mitt på locket är en skulptur som avbildar Jesu dop. Locket är målat i dova, bland annat blå kulörer, med förgyllningar. Baldakinen är rikligt snidad med ett listverk med textfält, under vilket hänger förgyllda festonger. Kronan är genombruten och byggs upp av karnisformade ribbor dekorerade med förgyllda akantusblad. Mellan ribborna är putti placerade.

Bänkinredning

Bänkinredningen utgörs av fyra kvarter och är tillverkad 1878–79 i samband med den inre renovering som genomfördes under ledning av arkitekt A.H. Sjöström i Lund. Bänkarna är gjorda i ramverkskonstruktion med panelklädda fronter, sidopartier och dörrar. Panelen har rundbågsmotiv. En enkelt profilerad överliggare avslutar uppåt. I kvarterens hörn är kraftiga trästolpar med avfasade sidor och profilerade lister med träknopp som avslutning. Inredningen var ursprungligen bemålad med ekådring men är sedan 1960-talet målad i grå och beige kulör. Bänkarna fick nya ryggar och furugolv vid samma tillfälle.

Orgel

På orgelläktaren i långhusets västra del finns en mekanisk orgel tillverkad av Olof Hammarbergs Orgelbyggeri i Göteborg 1964. Orgelhuset är av furu. Den första orgelläktaren i kyrkan byggdes 1707. Denna plockades ner och byggdes om på 1960-talet.

Klockor

Kyrkans stora klocka gjöts i Stockholm 1848. Den lilla klockan gjöts om 1932, men har en medeltida form. I kyrkan finns även en tredje, liten klocka kallad ”tinkan”.

Övrigt

I kyrkan finns två votivskepp upphängda i valven. Det ena är daterat 1776 och det andra 1857.

Norr om triumfbågen, på långhusets östra vägg, hänger ett krucifix som är en kopia av ett medeltida original.

Precis i blickfånget innanför entrén till kyrkorummet på långhusets västra valvpe-lare hänger ett stort och rikt skulpterat epitafium i svart och grått med förgyllda detaljer. Epitafiet är tillverkat av trä år 1709 och minner genom sju porträtt över familjen Petterson Mörck.

Bland den stora mängd gravhällar som återfinns i kyrkan finns flera som kan knytas till särskilda stenhuggarverkstäder. Två stycken är huggna av Oluff Steenhuggers som dog på 1660-talet, två stycken av Basilius Goldsmid som även han dog under sent 1600-tal. Fyra gravhällar är huggna av samma bildhuggare som byggde om altarpopsatsen på 1730-talet - Matthias Stenberg. Från en familj vid namn Appelgren kom flera generationer stenhuggare vilket ledde till att deras stenar

fick spridning över Skåne mellan ca 1730 och ca 100 år framåt. Appलगrenarna har huggit tre av gravhällarna i kyrkan.

Kyrkogård

Kyrkan omges i samtliga väderstreck av en kyrkotomt, delvis med gräsmatta men framförallt belagd med grus. I norr, öster och söder gränsar bebyggelsen nära intill muren. Sedan en ny kyrkogård anlades norr om staden år 1833 har platsen kring S:t Nicolai kyrka inte använts som begravningsplats. Kyrkogårdsmuren revs 1846 men rester av muren markerar än idag kyrkogårdens historiska utsträckning. Delar av murarna har försetts med sittplatser av trä. Framförallt väster om kyrkan finns ett mindre grönområde som är gräsbesätt och inramat av en klippt idegranshäck. I dess södra del finns ett storvuxet träd och bredvid detta ett konstverk i form av ett skeppsankare. Även i väster finns en liknande, gränsmarkrande klippt häck. Längs kyrkotomtens södra sida är en trädrad av lind planterad innan en stensatt plats leder vidare mot stadens torg. Sedan 1950-talet har skulpturerna *Systrarna* och *Musicerande ängel* av Carl Milles haft sin hemvist på kyrkotomten.

Karaktärisering

S:t Nicolai kyrka utgör tillsammans med torget i staden navet i ett tidigmedeltida gatunät kring vilket staden fortsatt att växa och förändras. Kyrkan ger med sina opputsade murar, kraftiga torn och massiva stödmurar ett ålderdomligt intryck med ett karaktäristiskt särdrag. Sedan 1500-talet utgör tornet ett landmärke i landskapet, väl synligt både från land och från hav. Kyrkan är helgad åt S:t Nicolaus, skyddshelgon åt bland andra fiskare och sjömän. Om kyrkans betydelse för sjöfarten, i andligt perspektiv, vittnar de votivskepp som pryder kyrkorummet. Votivskeppen gavs som gåvor av fartygsbesättningar som tack för hörsammade böner om att komma igenom ett oväder, eller annan utmaning, med livet i behåll.

Kyrkans grundform är traditionell med kor, långhus och torn. Långhuset utmärker sig genom att vara ovanligt brett med ett förhållandevis brant takfall. Samtliga tinnade gavlar och de kraftiga stödmurarna kring tornet bidrar till kyrkans unika karaktär. Det rakt avslutade koret, rester av halvkolonner, den utvändiga vigvattenslålen och de tre korfönstren är särdrag i kyrkans arkitektur vilka är direkt kopplade till premonstratensernas byggnadsideal. De två rundbågiga muröppningarna i långhusets västra del förbereddes på 1200-talet, sannolikt för att ansluta långhuset till ett torn, och vittnar om ändrade och avbrutna planer i kyrkobygget. Först på 1960-talet sammankopplades utrymmena och tornet inreddes och fick verksamhetsbunden användning. När kyrkan under 1900-talet rensades

från puts frilades en mängd byggnadsarkeologiska spår som idag präglar byggnaden. Här bland både långhuset och korets sydportar.

Interiört bär kyrkan prägel av den medeltida byggnadskroppen med högsta ribbvalv och långsmalt kor i kombination med 1700- och 1800-talets ideal som återspeglas i de genomgående vitkalkade väggarna och den praktiskt motiverade tillbyggnaden till triumfbågen. I S:t Nicolai kyrka gick man hårt fram efter reformationen och inga helgonbilder, altarskåp eller sidoaltare skonades. Av den medeltida inredningen återstår endast dopfunten från tidigt 1200-tal. Den reformerta kyrkliga liturgin som byggdes upp kring predikan präglar kyrkan genom inredning såsom predikstol, altarpopsats och bänkinredning. Predikstolen i S:t Nicolai är ovanlig med en prästgång genom kyrkans medeltida murverk, från koret till predikstolen. I likhet med många andra kyrkor som tidigare lytt under dansk gudstjänstordning är predikstolen placerad söder om triumfbågen. Altarpopsatsen, från 1610-tal med komplettering under tidigt 1700-tal, har tidstypiska motiv av nattvarden och korsfästelsen inramade av friskulpturer av evangelisterna. Bänkinredningen i kyrkan tillkom under sent 1800-tal då den ersatte en föregångare.

Även 2000-talet bidrar till kyrkorummets karaktär då bänkar i kyrkorummets främre del tagits bort och ersatts med lösa stolar, liksom väster om det mittersta bänkkvarteret där en sittplats med lösa stolar ordnats kring en ljusbärare. I en av muröppningarna till tornet har ett värdeskåp för föremålsvisning installerats vilket återspeglar tidsandan att tillgängligöra kyrkans historiska inventarier och föremål för allmänheten.

Mindre iögonfallande, men värdefulla och bevarandevärda, är de ålderdomliga taklagen och bjälklag över kor, långhus och i tornet. På klockbocken och i anslutning till medeltida blindingar på långhusgaveln i klockvåningen finns klotter och inskriptioner från olika tider.

Att tänka på

- Kyrkan har en välbevarad medeltida stomme som utgör viktigt byggnads-historiskt material som ytterligare kan belysa kyrkans tidiga historia.
- Kyrkans taklag är ålderdomligt och har ett högt kulturhistoriskt värde. Dendrokronologisk datering och en närmare undersökning av kyrkans taklag skulle kunna bidra till värdefull information om kyrkans historia.

- Var särskilt uppmärksam på ristningar, klotter och spår av äldre bearbetning på träkonstruktioner och puts. Dessa bidrar med historiskt perspektiv och även kan bidra till ökad kunskap om kyrkans historia
- Kyrkans inredning utgör en värdefull helhet och även små förändringar i inredningen påverkar helhetsintrycket. I synnerhet predikstolen har en ovanlig uppgång som förtjänar att uppmärksammas.
- Att kyrkan är helgad åt S:t Nicolaus, sjöfararnas skyddshelgon tydliggör att handel genom sjöfart och fiskeri präglat hamnstaden Simrishamn. I kyrkan finns även votivskepp som vittnar om kyrkans betydelse för de människor som verkat här, vilket ytterligare stärker denna karaktär.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkliga kulturminnen, enligt *Kulturmiljölagen 4 kap.*

Kyrkan och kyrkotomten ligger inom registrerad fornlämning Simrishamn 25:1. Fornlämningen avser utsträckningen av staden Simrishamn enligt karta från 1674 och skyddas enligt *Kulturmiljölagen 2 kap.*

Simrishamn är utpekad som särskilt värdefull kulturmiljö i Länsstyrelsens Kulturmiljöprogram för Skåne. Kulturmiljöstråken *Väg 9, Järnvägen Malmö-Simrishamn* samt *Skånelinjen* berör också staden.

Källor

Underhållsplan för S:t Nicolai kyrka, Ponnert arkitekter AB, 2009.

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Skåne, Landskapets kyrkor, red. Markus Dahlberg, Riksantikvarieämbetet, 2015.

Skånska kulturbygd, Skånes hembygdsförbunds årsbok, 1982.

Kyrkans föremål - beskrivande lexikon, Charlotta Hanner-Nordstrand m.fl., Svenska kyrkan och Göteborgs universitet, 2015.

S:t Nicolai kyrkoplan, Översiktlig arkeologisk förundersökning 2012, UV-rapport 2013:53

Internet

Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök: Webplats:
<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Lantmäteriets söktjänst Historiska kartor. Webplats:
<https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html>

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2018-06-14

Fältinventering: Åsa Eriksson Green

Rapportsammanställning och foto: Åsa Eriksson Green

Granskning: Maja Jannerling, Kerstin Börjesson

Färdigställd: 2018-08-31

